

2003-cü ilin yekunları üzrə pul-kredit siyasətinin yerinə yetirilməsi vəziyyəti haqqında

1. Pul-kredit siyasətinin yerinə yetirilməsi vəziyyəti

Milli Bank 2003-cü ildə də inflyasiyanın məqbul səviyyədə saxlanılmasına, milli valyutanın məzənnəsinin sabitliyinin təmin olunmasına, beynəlxalq normalara uyğun valyuta ehtiyatlarının qorunub saxlanılmasına, bank sisteminin daha da möhkəmləndirilməsinə və iqtisadiyyatın pulla təminatının daha da yaxşılaşmasına yönəldilmiş pul-kredit siyasəti yeritmiş və qarşıda qoyulan məqsədlərə nail olmuşdur. Belə ki, 2003-cü ildə makroiqtisadi sabitlik qorunmuş, inflyasiya və məzənnənin dəyişimi məqbul səviyyədə saxlanılmış, iqtisadiyyatın pulla təminatı səviyyəsi daha da yaxşılaşmışdır. Pul-kredit siyasəti qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsinə ölkə daxilində və xaricində baş verən iqtisadi proseslər güclü təsir göstərmişdir.

Makroiqtisadi vəziyyət. İqtisadiyyatın əsas makroiqtisadi göstəricisi olan **ÜDM**-in keçən ildəki 10.6%-ə qarşı 11.2%-lik artımı baş vermişdir. Sənaye məhsulunun istehsalında 6,1%, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında isə 5,6% artıma nail olunmuşdur.

Bazar iqtisadiyyatlı ölkə statusu üçün vacib şərt olan **özəl sektorun** iqtisadiyyatdakı rolu da artmaqdadır. 2003-cü ildə ÜDM-in 73.3%-i, o cümlədən sənaye məhsulunun 53.4%-i, kənd təsərrüfatı məhsulunun 99%-i, əsaslı kapitala investisiya qoyuluşlarının 88.7%-i, yükdaşımaların 56.3%-i, rabitə xidmətlərinin 68.9%-i qeyri-dövlət bölməsinin payına düşmüşdür.

2003-cü ildə Azərbaycanda **inflyasiyanın** orta illik səviyyəsi 2,2% olmuşdur ki, bu da 2002-ci ildə olduğundan 0.6% aşağıdır.

İnflyasiya modeli əsasında aparılmış araşdırmalar göstərir ki, qiymətin dəyişiminin 92,6%-i ərzaq məhsullarının, 6,1%-i qeyri-ərzaq məhsullarının, 1,3%-i xidmətlərin qiymətlərinin dəyişimi hesabına baş vermişdir.

2003-cü il ərzində inflyasiyanın 67%-i **monetar**, 23%-i mövsümi, 10%-i isə qeyri-monetar amillərlə bağlı olmuşdur.

İqtisadiyyatın gələcək inkişafını təmin edən əsas amil kimi əsaslı kapitala **investisiyanın həcmi** 71,2% artaraq 17.8 trln. manat təşkil etmişdir. Bunun da 14.3 trln. manatını (2.9 mlrd. \$) və ya 80.5%-ni xarici investisiyalar təşkil edir.

Son illər Azərbaycanın **xarici ticarət balansında** müşayiət olunan müsbət meyllər davam etmişdir. Ölkənin xarici ticarət dövriyyəsi 2003-cü ilin yanvar-noyabr aylarında ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 36.7% artaraq 4479.3 mln. \$ təşkil etmişdir ki, bunun da 2162.5 mln. \$-ı ixracın, 2316.8 mln. \$-ı isə idxalın payına düşür. Ticarət balansında 154.3 mln. \$-lıq mənfi saldonun əmələ gəlməsi neft kontraktlarının

reallaşdırılması ilə əlaqədar olaraq investisiya yönümlü məhsulların idxalı ilə bağlı olmuşdur.

Əhalinin sosial vəziyyətinin də yaxşılaşması davam etmişdir. Belə ki, orta aylıq əmək haqqı 383.1 min manata (78\$) çatmış və onun real artımı 17.2% təşkil etmişdir. Əhalinin gəlirlərinin artması isə öz növbəsində alıcılıq qabiliyyətinin yüksəlməsinə səbəb olaraq real sektorun inkişafına zəmin yaradan amillərdən biri olmuşdur.

Dünya iqtisadiyyatında baş verən meyllər. 2003-cü il dünya iqtisadiyyatında 1999-cü ildən başlanan tənəzzül proseslərinin dayanması və bunun canlanma ilə əvəz olunması ilə əlamətdar olmuşdur. Dünya Bankı 2003-cü ildə qlobal iqtisadiyyatın artım tempinin 2% olacağını ehtimal edir.

Qlobal dirçəlişin əsas lokomotivi olan **ABŞ**-da iqtisadi artıma təkan verən başlıca amil İraq müharibəsindən sonra qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması, habelə vergilərin azaldılması və dövlət xərclərinin artırılması nəticəsində məcmu istehlakın və investisiyaların artması olmuşdur. 2003-cü ilin yekununa görə ABŞ hökumətinin maliyyə kəsiri ÜDM-in 6%-ni təşkil etmişdir ki, bu da inkişaf etmiş dövlətlər arasında ən yüksək göstəricilərdən biridir.

Fiskal siyasətlə yanaşı monetar siyasət də yumşaldılmışdır. Ölkədə işgüzar fəallığı yüksəltmək məqsədilə FES iyun ayının axırında uçot dərəcəsini 1.25%-dən 1%-ə endirmişdir. Fiskal və monetar siyasətin yumşaldılması səhmlərin qiymətlərinin qalxmasında, faiz dərəcələrinin aşağı düşməsində və eləcə də dolların məzənnəsinin aşağı düşməsində öz əksini tapmışdır.

2003-cü ildə ABŞ-da ÜDM-in artımı 3,1% səviyyəsində ehtimal olunur. ÜDM-in belə yüksək artımı əsasən fərdi istehlak xərclərinin (xüsusilə, uzunmüddətli istifadə malları üzrə) və əsas kapitalla qoyuluşların həcmnin artması hesabına olmuşdur. Dolların digər valyutalara nisbətən məzənnəsinin aşağı səviyyədə olduğu bir şəraitdə xalis ixracatın artımı da ÜDM-in artmasına təkan vermişdir. İl ərzində ABŞ-da inflyasiya 2.1%, işsizlik isə 5.9% olmuşdur. Lakin qeyd olunan müsbət makroiqtisadi göstəricilərlə yanaşı ABŞ iqtisadiyyatında bir sıra problemlər də mövcuddur. Belə ki, dolların kəskin devalvasiyasına baxmayaraq xarici ticarət balansının kəsiri hələ də yüksək səviyyədə qalmaqdadır.

Avropa komissiyasının proqnozlarına görə 2003-cü ildə **avrozonada** ÜDM-in artım tempi 0,4% təşkil edəcəkdir. 2003-cü ildə avrozonada inflyasiya 2%, işsizlik səviyyəsi isə 9% civarında olmuşdur. Avrozonada hesabat dövrünün əvvəllərində istehsal aktivliyi indeksi müəyyən qədər qalxsa da bu göstəricinin hələ də 50-dən aşağı olması müəyyən narahatlıqlar doğurur. Avronun ABŞ dollarına qarşı məzənnəsinin artıq dərəcədə artmasının ixracyönlü Avropa iqtisadiyyatı üçün təhlükə yarada biləcəyi ehtimal edilir.

İqtisadi artımı stimullaşdırmaq məqsədilə **İngiltərə**də mərkəzi bank fevral ayının əvvəllərində uçot dərəcəsini 4%-dən 3.75%-ə endirdi. Bu ölkədə son 48 ildə ən aşağı uçot dərəcəsidir.

Yaponiyada hökumət deflyasiyanın yaratdığı təzyiqləri ölkədə struktur islahatları aparmaq və bank sistemini yenidən qurmaq yolu ilə aradan qaldırmağa çalışır. Burada korporativ və maliyyə strukturlarının ciddi islahatlara ehtiyacı vardır. Lakin, son vaxtlar xarici ticarət şəraitinin yaxşılaşması, səhmlərin qiymətlərinin qalxması ilə əlaqədar olaraq iqtisadi artımın nəzərəcarpacaq dərəcədə olacağı gözlənilir.

Aparıcı ölkələrin iqtisadiyyatında baş verən proseslər beynəlxalq maliyyə və əmtəə bazarlarında da öz əksini tapmışdır.

Hesabat dövrü ərzində ABŞ dollarının **məzənnəsi** dünyanın aparıcı valyutalarına nəzərən aşağı düşmüşdür. Belə ki, ABŞ dollarının məzənnəsi avroya nəzərən 16.8%, İngilis funt sterlinginə nəzərən 9.7%, Yapon yeninə nəzərən 10.1%, İsveçrə frankına nəzərən 10.6%, Rus rubluna nəzərən isə 8.4% aşağı düşmüşdür.

İl ərzində dünyada əsas **fond indekslərinin** səviyyəsi yüksəlmişdir. Belə ki, Nyu York Fond Birjasında hərraca çıxarılan 30 ən iri sənaye şirkətinin orta qiymətini əks etdirən *Dow Cons indeksi* 25%, Tokio Fond Birjasında hərraca çıxarılan 225 ən iri şirkətin səhmlərinin qiymətləri əsasında hesablanmış *Nikkei indeksi* isə 24.5% yüksəlmişdir. Avropada da fond indekslərinin artması müşahidə edilmişdir. Belə ki, Avropanın 100 ən iri şirkətinin səhmlərinin qiymətləri əsasında hesablanmış *FTSE eurotop 100 indeksi* 11.2%, Almaniya Fond Birjasında hərraca çıxarılan 100 ən iri şirkətin səhmlərinin orta qiyməti- *DAX indeksi* isə 37.1% yüksəlmişdir.

2003-cü ildə dünya bazarında Brent markalı neftin orta qiyməti 28.5 ABŞ dolları təşkil etmişdir. Gözlənilməyinin əksinə olaraq İraqda hərbi əməliyyatlar başlayandan sonra dünya bazarında neftin qiyməti bir qədər aşağı düşsə də sonra yenidən yüksəldi.

2. Monetar idarəetmənin inkişafı

Pul-kredit siyasətinin alətləri. Milli Bank nəzərdə tutduğu pul proqramını uğurla yerinə yetirmək üçün pul-kredit bazarını hesabat dövründə də kredit hərraclarında, qiymətli kağızlar və valyuta bazarında iştirak etmək, habelə məcburi ehtiyat normaları vasitəsilə tənzimləmişdir.

Hesabat dövründə Milli Bank yenidən maliyyələşdirmə mexanizmini daha da təkmilləşdirmişdir. Milli Bank effektiv və adekvat pul-kredit siyasəti yeritmək üçün yeni maliyyə alətlərinin tətbiqinin genişləndirilməsini davam etdirmişdir. Belə alətlərə misal olaraq **lombard və overnayt kreditləşməsi** mexanizmlərini göstərmək olar. İl ərzində 8,1 mlrd. manat məbləğində 10 lombard və 6,1 mlrd. məbləğində 6 overnayt krediti verilmişdir.

2003-cü ildə **mərkəzləşdirilmiş kreditlər üzrə üçot dərəcəsi** dəyişməmiş və 7% təşkil etmişdir.

Hesabat dövrü ərzində **məcburi ehtiyat normaları** qısamüddətli depozitlər üzrə 10%, uzunmüddətli depozitlər üzrə isə sıfır səviyyəsində olmuşdur. Təhlillər göstərir ki, uzunmüddətli depozitlər üzrə məcburi ehtiyat normalarının sıfır səviyyəsinə endirilməsinə dair qərar qəbul edildikdən sonra ötən dövr ərzində uzunmüddətli depozitlərin artım tempi daha da sürətlənmişdir. Belə ki, 2003-cü ildə qısamüddətli depozitlər 11% artdığı halda, uzunmüddətli depozitlər 3.2 dəfə artmışdır.

Bundan başqa DQİ bazarının inkişafını daha da sürətləndirmək, burada real bazar faiz dərəcələrinin formalaşmasına şərait yaratmaq məqsədilə Milli Bankın İdarə Heyətinin 27 fevral 2003-cü il tarixli qərarı ilə 1 may 2003-cü ildən etibarən banklar tərəfindən məcburi ehtiyatlar hesabına DQİ-lərin alınmasına icazə verilməsi praktikasına son qoyulmuşdur. Verilmiş qərar özünü tamamilə doğrultmuş, təkrar bazarda dövriyyəyə yararlı DQİ-lərin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

2003-cü ildə də **açıq bazar əməliyyatlarının** pul siyasətinin başlıca alətinə çevrilməsi strategiyasının reallaşdırılması çərçivəsində işlər davam etdirilmişdir. Milli Bankın DQİV bazarında iştirakı əsasən bank sistemində qısamüddətli likvidliyin tənzimlənməsi məqsədilə həyata keçirilir. İl ərzində bankların likvidliliyə olan tələbatından asılı olaraq REPO və əks-REPO əməliyyatları aparılmışdır.

Pul kütləsinin yüksək tempə artdığı bir şəraitdə açıq bazar əməliyyatlarından **sterilizasiya** məqsədilə istifadə etmək aktuallaşmışdır. Bu məqsədlə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən buraxılmış və Milli Bankın sərəncamında olan uzunmüddətli qiymətli kağızlarla əməliyyatlar aparılmışdır. 2003-cü il ərzində banklara 61,2 mlrd. man. məbləğində qiymətli kağızlar satılmış və 51,4 mlrd. man. məbləğində REPO əməliyyatı aparılmışdır. Beləliklə, hesabat dövründə açıq bazar əməliyyatları vasitəsilə Milli Bankın kommersiya banklarından cəlb etdiyi izafi likvidliyin həcmi 112,6 mlrd. man. civarında olmuşdur.

Məzənnə siyasəti. 2003-cü ildə manatın ABŞ dollarına qarşı rəsmi məzənnəsi cəmi 30 manat, yəni 0,6% dəyişərək ilin sonuna 4923 manat təşkil etmişdir. Müqayisə üçün qeyd edək ki, 2001-ci ildə bu rəqəm 210 manat (4,6%), 2002-ci ildə isə 118 (2,5%) təşkil etmişdir.

Manatın mövcud nominal məzənnəsi real effektiv məzənnə indeksinin əlverişli dinamikasını təmin etməklə dövr ərzində ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin daha da yaxşılaşmasına şərait yaratmışdır. Belə ki, 2003-cü ilin 11 ayında manatın real effektiv məzənnə indeksi 2001-ci ilin dekabrına nəzərən 17.8% aşağı düşmüşdür.

Milli Bank valyuta bazarında tələb və təklifi tənzimləmək yolu ilə manatın məzənnəsinə təsir etmişdir. Hesabat dövrü ərzində **Milli Bankın valyuta bazarına müdaxiləsi** alışyönlü olmuş (122.4 mln. \$) və ümumi dövriyyənin 3.5%-ni təşkil etmişdir. Milli Bankın valyuta bazarında alışyönlü iştirakı iqtisadiyyatın pulla təminatı səviyyəsini yaxşılaşdırmış

və milli valyutanın məzənnəsinin revalvasiyasının qarşısının alınmasını və “holland sindromu” təhlükəsinə yol verilməməsinə təmin etmişdir.

Alışyönlü müdaxilələr həm də **valyuta ehtiyatlarının artmasında** mühüm rol oynamışdır. Milli Bankın sərəncamında olan valyuta ehtiyatlarının həcmi 2003-cü ilin sonuna ilin əvvəli ilə müqayisədə (680 mln. ABŞ dolları) 11,32% artaraq 757 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Bu isə neft sektoru çıxılmaqla mal və xidmətlərin təxminən 5 aylıq idxalına kifayətdir. 2003-cü il ərzində BVF-nin kreditləri üzrə əsas borcun qaytarılmasına və faiz borclarının ödənilməsinə 82,7 milyon ABŞ dollarının istifadə edilmiş və Bakı-Tiflis-Ceyhan neft kəmərinin tikintisi ilə əlaqədar Dövlət Neft Fonduna 65,4 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait köçürülmüşdür. Dünya iqtisadiyyatında və maliyyə bazarlarında müşahidə olunan tendensiyaları nəzərə alaraq Milli Bank 2003-cü ildə ehtiyatların diversifikasiyasını həyata keçirmişdir.

Monetar idarəetmənin institusional inkişafı. Pul siyasəti qarşısında qoyulan vəzifələrə nail olmaq üçün hesabat dövründə monetar idarəetmənin institusional inkişafı da diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Monetar idarəetmə mexanizminin çox önəmli elementlərindən biri olan mükəmməl **tədqiqat bazasının** dərinləşdirilməsi istiqamətində bir çox işlər görülmüşdür. İnflyasiya və pul bazarının tarazlıq modelləri monetar siyasətin praktiki tətbiqində istifadə olunmaqda davam etmişdir. Bunların davamı olaraq *manatın mübadilə məzənnəsinin ekonometrik modeli* qurulmuşdur. Bu model öz makroiqtisadi əhəmiyyəti və spesifikliyinə görə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq qurulmuş ekonometrik təhlil sistemi olmaqla, manatın məzənnəsinin uzunmüddətli dinamikasına təsir edən amillərin kompleks tədqiqinə imkan verir. Eyni zamanda real sektor modelinin qurulmasına başlanmış, onun məcmu xərc komponentinin qurulması üzrə işlər tamamlanmışdır.

Hesabat dövrü ərzində inflyasiyanın hədəflənməsi, ölkənin pul bazarında faiz dərəcələrinin təhlili, qeyri-neft sektorunun inkişafı problemləri, energetika sistemində ödəməmələr probleminin monetar aspektləri, nağd pul dövriyyəsinə təsir göstərən amillər, qeyri-rəsmi iqtisadi fəaliyyətin makroiqtisadi və monetar aspektləri, iqtisadi modellərin əsasında pul siyasətinin strateji və taktiki hədəflərinin qiymətləndirilməsi kimi tədqiqat işləri yekunlaşmışdır.

Dünya iqtisadiyyatının qlobalaşması şəraitində beynəlxalq bazarlarda baş verən proseslərin, eləcə də **dünya iqtisadiyyatının inkişaf meyillərinin tədqiqi və monitorinqi** davam etdirilmişdir. Bununla da dünya iqtisadiyyatının milli iqtisadiyyata təsir kanallarının, eləcə də respublikamızın global iqtisadiyyata inteqrasiyasının makroiqtisadi aspektlərinin hərtərəfli tədqiq olunmasına şərait yaranmışdır.

Maliyyə bazarlarının inkişaf meyillərinə uyğun **monetar tənzimləmə alətlərinin iqtisadi situasiyadan asılı olaraq seçilməsinin** modelləşdirilmiş variantlarının və meyarlarının işlənməsi üzrə bir sıra

tədqiqat işləri həyata keçirilmişdir. Bundan başqa **monetar təhlil və proqnozlaşdırma sahəsində** informasiyanın emalı, monetar indikatorların qısa və uzunmüddətli proqnozlarının işlənməsi bazası təkmilləşdirilmişdir.

Səmərəli monetar idarəetmənin təmin olunması üçün **dolğun informasiya bazasının** yaradılması istiqamətində də mühüm işlər görülmüşdür. Dünya iqtisadiyyatı, o cümlədən MDB məkanında, ölkə iqtisadiyyatında gedən proseslər barədə statistik baza daha da zənginləşdirilmişdir. Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabat Sistemi istismara verilmişdir.

4. Monetar indikatorlar və maliyyə bazarlarının durumu

İqtisadiyyatın pulla təminatı vəziyyəti. Pul-kredit siyasətinin başlıca istiqamətlərinə uyğun olaraq inflyasiyanın səviyyəsi və manatın xarici dönerli valyutalara nəzərən məzənnəsi üzrə qoyulan məqsədlərə çatmaq əsasən pul proqramı parametrlərinin həcminə riayət etmək hesabına əldə edilmişdir.

Manatla pul bazası 2003-cü ildə 23.7% artmış və 01.01.04 tarixinə 2316 mlrd. manat təşkil etmişdir. Bank sisteminin pul yaratmaq qabiliyyəti artdığından pul bazasının artımı geniş pul kütləsinin daha yüksək tempə artmasına zəmin yaratmışdır.

Bank sisteminin pul yaratmaq qabiliyyətini xarakterizə edən manatla **pul multiplikatoru** 3.7% artmışdır. Son vaxtlar bank sisteminin yenidən qurulması, bank infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, xüsusən də ödəniş sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində görülmüş işlər bu göstəriciyə müsbət dinamika vermişdir.

Geniş mənada manatla pul kütləsi (M-2) 28% artaraq 2592.2 mlrd. manat təşkil etmişdir. Pul kütləsinin həcmi aşağı inflyasiya şəraitində artdığından onun real artım tempi də yüksək olmuşdur. Belə ki, 2003-cü ildə pul kütləsinin real artım tempi 25.2% təşkil etmişdir.

Nəticədə iqtisadi artıma adekvat olaraq **monetizasiya səviyyəsi** daha da yüksəlmişdir. Belə ki, 2003-cü ildə pul kütləsinin ÜDM-dəki (qeyri-neft sektorunun ÜDM-i üzrə) xüsusi çəkisi 1% yüksəlmişdir. Eyni zamanda pulun dövretmə sürəti 9.7% azalmışdır ki, bu da iqtisadiyyatın pulla təminatının yaxşılaşmasına dəlalət edən pozitiv amildir.

Pul kütləsinin strukturunda nağd pulun xüsusi çəkisi 3.7% azalmışdır. Bu onunla bağlıdır ki, nağd pul kütləsi 22.3% artdığı halda, qeyri-nağd pul kütləsi 54.4% artmışdır.

Hesabat dövründə **dollarlaşma səviyyəsi** azalmışdır. Belə ki, xarici valyuta ilə əmanət və depozitlərin cəmi əmanətlərdə xüsusi çəkisi 2.3% enmişdir. Bu manatın iqtisadi dövriyyədə rolunun daha da möhkəmlənməsinə əlverişli zəmin yaradır.

Depozit bazarı. 2003-cü ildə əmanət və depozitlərin həcmi 35.3%, o cümlədən hüquqi şəxslərin depozitləri 20.4% artmışdır.

Fiziki şəxslərin əmanətlərinin artım tempi daha yüksək olmuşdur. Belə ki, fiziki şəxslərin əmanətləri 64.2% artmış və 1259.7 mlrd. manat təşkil etmişdir. Banklar tərəfindən cəlb olunmuş əmanətlərin 41.5%-i özəl bankların payına düşür. Fiziki şəxslərin qısamüddətli əmanətləri 11%, uzunmüddətli əmanətləri isə 3.2 dəfə artmışdır. Bu əhalinin bank sisteminə inamının daha da artdığını göstərir.

Qeyd edək ki, əmanət və depozitlərin valyutalar üzrə strukturunun təhlili əhalinin manata olan inamının daha da artdığını göstərir. Belə ki, xarici valyuta ilə əmanət və depozitlər 31.7% artdığı halda, **manatla əmanət və depozitlər** 54.4% artmışdır. Bu amil pul kütləsinin strukturunu yaxşılaşdırmaqla manatın iqtisadi dövriyyədə rolunun daha da möhkəmlənməsinə əlverişli zəmin yaradır.

Bank sistemə və milli valyutaya inamın artması manatla depozitlər üzrə **faiz dərəcələrinin** aşağı düşməsinə şərait yaratmışdır. 2003-cü ildə manatla depozitlər üzrə orta faiz dərəcələri aşağı düşmüş, ilin əvvəlindəki 8.3%-dən ilin sonunda 6.5%-ə enmişdir.

Kredit qoyuluşları. 2003-cü ildə kredit qoyuluşlarının həcmi 28.4% artaraq 3339.1 mlrd. manat təşkil etmişdir. "Aqrarkredit" təşkilatının kreditləri nəzərə alınmadan kredit qoyuluşlarının artım tempi 33,7% təşkil etmişdir.

Kredit qoyuluşlarının ÜDM-dəki xüsusi çəkisi 1% yüksəlmişdir ki, bu da bank sisteminin iqtisadiyyatda rolunun daha da artdığını və pul-kredit siyasətinin transmissiya səmərəsinin gücləndiyini göstərir.

İlin sonuna kredit qoyuluşlarının 89%-i bankların, 11%-i isə qeyri-bank kredit təşkilatlarının payına düşmüşdür. Banklar tərəfindən verilmiş kreditlərin strukturunda **özəl bankların payı** ilin əvvəlindəki 45%-dən ilin sonunda 51.1%-ə yüksəlmişdir.

İl ərzində **özəl sektora verilmiş kreditlər** 45.1% artmış və kredit qoyuluşlarında özəl sektorun payı 76%-ə yüksəlmişdir.

2003-cü ildə iqtisadiyyatın pulla təminatının yaxşılaşması, depozitlər üzrə faiz dərəcələrinin aşağı düşməsi **kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin** də dinamikasına təsir göstərmişdir. Belə ki, milli valyuta ilə kreditlər üzrə orta faiz dərəcələri ilin əvvəlindəki 15.6%-dən ilin sonunda 14.9%-ə enmişdir.

Dövlət qiymətli kağızlar bazarı. 2003-cü il ərzində DQİ bazarın həcmi 35,0 mlrd. manat və ya 25,0% azalaraq ilin əvvəlindəki 140,0 mlrd. manatdan ilin sonunda 105,0 mlrd. manata düşmüşdür.

Milli Bankın DQİ bazarının canlanması istiqamətində səyləri nəticəsində investorların DQİ-ə olan marağının artması hesabat dövrü ərzində davam etmişdir. Belə ki, 2002-ci ildə investorlar tərəfindən auksionlara təqdim olunmuş sifarişlərin həcmi DQİ-n yerləşdirməyə elan edilmiş həcmnin 92,8% təşkil etdiyi halda hesabat dövrü ərzində həmin göstərici 118,1% təşkil etmişdir.

DQİ bazarında tələbin təklifi əhəmiyyətli dərəcədə üstələdiyi şəraitində 2003-cü ildə **DQİ üzrə gəlirlilik** təxminən iki dəfə azalmışdır.

Hesabat dövrü ərzində DQİ-n orta ölçülmüş gəlirliliyi ilin əvvəlindəki 12,57%-dən dövrün sonuna 6,97%-ə enmişdir.

2003-cü ildə istiqraz bazarının 81,36%-i banklara, 18,64%-i isə qeyri-bank təşkilatlarına məxsus olmuşdur.

Hesabat dövrü ərzində **təkrar bazarda** DQİ-lə aparılmış alqı-satqı əməliyyatların həcmi 2002-ci ilə nisbətən iki dəfə (və ya 20,8 mlrd. man.) artaraq 29,8 mlrd. man. təşkil etmişdir. 2002-ci ilə nisbətən 2003-cü ildə təkrar bazarda aparılan əməliyyatların orta həcmi 310,6 mln. manatdan 1753,6 mln. manatadək artmışdır. Bu da DQİ bazarının likvidliliyinin artmasının əyani təsdiqidir.

Valyuta bazarı. 2003-ci ildə daxili valyuta bazarının ümumi həcmi ötən illə müqayisədə 1.05 mlrd. \$ və ya 42.5% artaraq 3.5 mlrd. \$ təşkil etmişdir.

Cari ildə də valyuta bazarı özünütənzimləmə rejimində işləmiş və heç bir gərginlik müşahidə olunmamışdır.

2003-cü ildə valyuta mübadiləsi əməliyyatlarının 5%-i Bakı Banklararası Valyuta Birjasının (BBVB), 25%-i Açıq Banklararası Valyuta Birjası (ABVB), 58%-i isə Bankdaxili mübadilə əməliyyatlarının (BDMƏ) payına düşmüşdür.

Valyuta bazarının yeni sükmenti olan Birja Elektron Sistemində Ticarət (BEST) daha da fəallaşmışdır. Belə ki, il ərzində mabadilə əməliyyatlarının 12%-i BEST-in payına düşmüşdür. Milli Bankın tətbiq etdiyi yeni maliyyə alətləri bu seqmentin inkişafına əlavə stimül vermişdir. Belə ki, cari ildən başlayaraq Milli Bank müddətli valyuta əməliyyatlarının aparılmasına başlanmışdır.